

Sigurd Humerfelt (1914–2000)

og akademisk allmennmedisin i Bergen 1972–1984

• AV STEINAR HUNSKÅR OG KJELL HAUG

Professor emeritus Sigurd Bjarne Humerfelt døde brått 30. oktober 2000, 86 år gammel. Han var den første professor i allmennmedisin ved Universitetet i Bergen (1972–1984). Hans bortgang gir anledning til et tilbakeblikk for de som husker ham og en gjennomgang for de mange allmennpraktikere som tilhører en nyere generasjon. Humerfelt gjorde en stor innsats for faget, og bygde opp og bestyrte Institutt for almenmedisin til han ble pensjonist. Han var engasjert i medisinen og undervisning til det siste, og var en flittig, noterende og engasjert deltaker på faglige møter. Den morgenen han døde var han opptatt av en reportasje i Bergens Tidende om kommunikasjonsundervisningen for legestudenter.

Sigurd Humerfelt ble født på Hamar i 1914 og tok medisinsk embetseksamen i 1942. I studietiden deltok han aktivt i forsvaret av Norge under tyskernes invasjon våren 1940, og i 1945 fikk han krigsdeltakermedaljen for sin innsats. Etter noen år som underordnet sykehuslege ble han i 1947 lærer ved Fysiologisk institutt, Universitetet i Oslo, og kom til Indremedisinsk avdeling ved Haukeland Sykehus året etter. I 1964 ble han dosent i indremedisin. Han var en sentral person under oppbyggingen av den indremedisinske universitetsklinikken i en tid da bevilgningene var små og vanskene mange.

Han reiste til England i 1961 og studerte statistikk og epidemiologi ved London School of Hygiene and Tropical Medicine. Sammen med medarbeidere gjennomførte han den store og verdenskjente blodtrykksundersøkelsen blant Bergens befolkning. Dette ble et grunnleggende arbeid i blodtrykkssykdommens epidemiologi, og har dannet mye av grunnlaget for senere forskning i Bergen omkring blodtrykkssykdom. Hans eget doktorarbeid, «An epidemiological study of high blood pressure with special reference to the influence of blood pressure and age on cardiac signs and symptoms», utkom i 1963.

Humerfelt spilte en stor rolle i planleggingen av medisinstudiet i Bergen og var formann i studieplankomiteen fra 1958 til 1969, hvorav 6 år som formann. Han satt i utvalget som utredet klinisk legestudium i Trondheim og i programkomiteen som planla den første studieplanen der.

Sigurd Bjarne Humerfelt 1914–2000

Født på Hamar, artium der i 1932
Medisinsk embetseksamen i 1942
Krigsdeltakermedaljen med rosett i 1945 for innsats under krigen
Underordnet lege ved sykehus i Hamar, Trondheim, Porsgrunn og Oslo 1942–1947
Til Indremedisinsk avdeling ved Haukeland Sykehus 1948

London School of Hygiene and Tropical Medicine 1961
Doktorarbeid 1965: An epidemiological study of high blood pressure

Dosent i indremedisin Universitetet i Bergen 1964
Kst. distriktslege i Askøy 1970–71

Første professor i allmennmedisin ved Universitetet i Bergen 1972–1984

Æresmedlem av Norsk Hypertensjonsforening, International Hospital Federation og Norsk Forening for Helsetjeneste.

Ridder av 1. klasse av St. Olavs Orden 1982 blant annet for sin innsats til utviklingen av norsk allmennmedisin

Han ble etterhvert en ivrig talsmann for at allmennmedisin burde inn i studiet. I en alder av 57 år bestemte han seg for å si ja til å bygge opp faget allmennmedisin i Bergen, og i 1972 ble han dermed den første professor i faget ved Universitetet i Bergen, en stilling han hadde fram til pensjonsalder i 1984. Da hadde han i ett år vært stipendiat finansiert av Legeforeningen og hadde vikariert som distriktslege på Askøy utenfor Bergen i 4 måneder.

Allmennmedisinens harde kår på 50- og 60-tallet

Etterkrigstiden var først og fremst sykehusbyggingens æra. Distriktslegetjenesten og allmennmedisinen levde sitt eget kummerlige liv med definert lav status. Gjennomsnittsalderen for allmennpraktikerne steg med 10 år (fra 45 til 55 år) på like mange år (1955–1965), og antallet primærleger sank til tross for stor økning i folketallet. Det fantes områder

med 8000 personer på hver lege. Arbeidspresset var stort, økonomien dårlig og vaktordninger lite utbygd.

Fra slutten av 60-årene skjedde en bevisstgjøring blant allmennpraktikerne og mange gode forslag om styrking av allmennpraksis kom på bordet. Opprettelsen av gruppepraksiser skjøt fart, de første i Moss, Oslo, Trondheim, Hokksund og Fyllingsdalen ved Bergen.

Innad i Legeforeningen ble det kjempet for allmennmedisinen, og det ble fremmet krav om egen spesialitet og egen undervisning ved universitetene. Legeforeningens fond finansierte de første professoratene i allmennmedisin, først i Oslo i 1969 (Christian F Borchgrevink), så i 1972 i Bergen. Sigurd Humerfelt har selv fortalt om hva som fikk han til å søke professoratet i allmennmedisin: «– Det var tre avgjørende momenter. For det første lå mine viktigste vitenskapelige arbeider innenfor det epidemiologiske området. Jeg var vel en av de første norske indremedisinere som gikk inn for en epidemiologisk skoloring... For det annet var jeg i 6 år formann i Studieplankomiteen. Allmennmedisinen var da på veg inn i medisinstudiet i flere land, som USA, England og Holland. Takket være et reisestipendium fikk jeg førstehånds kjennskap til disse nye retninger innen akademisk medisin. For det tredje må jeg nevne tillitsvervene... På denne tiden var legeforeningen særlig interessert i allmennpraktikernes status og arbeidsområde.»

Humerfelt kom fra indremedisinen til allmennmedisinen, en vanlig karriereveg for allmennmedisinprofessorer i Norden i første generasjon. I Sverige har denne tradisjonen fortsatt til nylig. Det har nok farget noe av aktivitetene ved instituttene, en sterk understrekning av undervisning og forskning (ofte epidemiologisk vinklet), mens de særegne kliniske aspektene oftere er kommet i bakgrunnen.

Institutt for almenmedisin

Instituttet fikk lokaler i et nybygg («søsterblokken») ved Diakonissehjemmets Sykehus Haraldsplass, som delvis var lånefinansiert fra legeforeningen. I første etasje var det kontorer for professor, sekretær, amanuensis og stipendiater, samt bibliotek. I andre etasje ble det innredet en moderne gruppepraksis med fire legestillinger. Praksisen var etter datidens målestokk svært godt utstyrt, blant annet var det egen sykepleier på forkontoret til hver lege, i tillegg til personell i ekspedisjon og laboratorium. Legeforeningen hadde et ønske om praksisen som et «utstillingsvindu» for moderne allmennmedisin. Legene skulle samtidig være hjelpelærere i undervisningen, og delta i videre- og etterutdanning for allmennpraktikere. Legesenteret skulle også være utgangspunkt for praksisnær forskning og modellutprøving.

På tross av sin beskjedne bemanning spilte instituttene en aktiv rolle i utviklingen av norsk allmennmedisin på 70-tallet. Humerfelt var særlig opptatt av allmennlegers videre- og etterutdanning og bidrog dermed til å gi faget sin identitet. Han var leder i kurskomiteen ved fakultetet 1974–1984, og et stort antall kurs utgikk fra instituttet, en tradisjon som har holdt seg helt til det siste. Spesielt vil vi nevne at han var med og startet flere ukeskurs i samarbeid med spesialfeltene, dette var nytt på den tiden, og medførte økt gjensidig forståelse for fagene. Han medvirket til de såkalte «lørdaykursene», en kurs- og møteserie med faste møter om lørdagene. Nasjonalt arbeidet han aktivt for å få i gang legeforeningens pedagogiske avdeling, han satt i Fondsstyret i årene 1968–1981 og i Rådet for videre- og etterutdannelse av almenpraktiserende leger 1969–1973. Han deltok internasjonalt i danningen av den såkalte Leeuwenhorstgruppen (forløperen til dagens EURACT innen WONCA) og arbeidet der med definisjonen av faget allmennmedisin, målsetting, innhold og metoder i etterutdanningen og fagets organisering i samfunnet. Han var også aktiv deltaker i Nordisk Føderasjon for Medisinsk Undervisning.

Han var opptatt av at allmennmedisinen måtte få sin egen litteratur, basert på fagets egne premisser. I 1979 ble det laget en allmennmedisinsk prøveserie i Tidsskriftet, der instituttet i Bergen deltok. Dette var på mange måter en forløper til dagens handlingsprogram, men tiltaket ble ikke videreført. Både for kliniske ytringsformer og for laboratoriebruk så Humerfelt at allmennpraksis var ulik sykehuspraksis, og at undervisningen måtte understreke at allmennmedisinen har sine egne prinsipper for diagnostisk og terapeutisk arbeid. I tråd med dette ble det lagt ned et stort arbeid i å lage skriftlige grenseoppganger mellom allmennpraksis og spesialistmedisin. En serie hefter ble utgitt av legeforeningen, og Humerfelt var en aktiv pådriver i arbeidet. Heftene skulle gi råd om hva som var allmennpraktikernes og spesialistenes domene, og på den måten understreket de også allmennmedisinen som et eget fag.

Han så teknologiens inntog i allmennpraksis som både en velsignelse og en utfordring. Etterhvert som apparater ble enklere, billigere og skreddersydd for legekantoret, kunne de overtas av allmennlegene. EKG og rektoskop ble for eksempel etterhvert vanlig på kontorene til allmennpraktikere. Men det var særlig på ett område Humerfelt skjønte at en ny tid ville komme; bruken av edb i kontorrutiner og journalsystemer. I Bergen var det en gruppe leger som var svært opptatt av dette, og som satte i gang utviklingsprosjekter. Med utgangspunkt i legesenteret ved instituttet, ble de første edb-baserte journalsystem utviklet. Pasientene måtte venne seg til at legen hadde deres journal på 8 tom-

mers disketter som hver rommet noen få pasientjournaler. Dette var forløperen til det senere Infodoc systemet.

Helt fra starten av sin funksjon som professor i allmennmedisin var Humerfelt opptatt av å styrke undervisningen i kommunikasjon og medisinske atferdsfag. Det viste seg imidlertid vanskelig å få gjennomslag for disse nye ideene, og ikke minst om hva atferdsfaget skulle inneholde. Han mente at dette ikke først og fremst var allmennmedisinens anliggende, men et felles ansvar for studieplanen. Fra midten på 70-tallet kom noe undervisning i gang, men først etter hans tid er kommunikasjonsundervisning av noe omfang blitt en realitet. Seksjon for allmennmedisin har sammen med Psykiatrisk institutt ansvar for en ukes grunnleggende kommunikasjonskurs i tredje studieår. Allmennmedisinsk konsultasjonsundervisning er nå en hovedpillars i den spesifikke allmennmedisinske undervisningen.

Humerfelt hadde solid bakgrunn i egen forskning, men forskningen ved instituttet måtte til en viss grad lide i oppbyggingsårene. Det kom relativt få publikasjoner, spesielt internasjonale, fordi kreftene ble brukt på undervisning og fagutvikling. Det betyr ikke at man ikke så verdien av forskning eller at man ikke stimulerte andre. I 1974 ble Allmennmedisinsk forskningsutvalg etablert i samarbeid mellom instituttene, APLF og OLL. Utvalget kan ses på som en forløper til NSAM. Humerfelt var også sentral i etableringen av de årlige felles allmennmedisinske instituttmøtene, en tradisjon som er høyst oppegående den dag i dag. Få andre medisinske fagområder, om noen, har så tett samarbeid nasjonalt som allmennmedisin. Økende forskningsinnsats og bedre dokumentasjon av faget ga grunnlaget for ideen om en egen nordisk allmennmedisinsk forskningskongress. Den første ble avholdt i København i 1979, der Humerfelt var aktiv deltaker og møteleder. Det ble bestemt at neste kongress skulle holdes i Bergen.

2. Nordiske kongress i Bergen 1981, med Sigurd Humerfelt som president, ble en faglig, sosialt og meteorologisk meget vellykket kongress. En rekke gode faglige foredrag, kurs, postere med presentasjon av allmennmedisinsk forskning og utstillinger satte standard for kommende kongresser. Helt til det siste har deltakere ment at bergenskongressen var den beste noensinne, ikke minst blir vi stadig minnet av allmennpraktikere fra hele Norden om den storslåtte festmiddagen i Håkonshallen. Et slikt arrangement involverte mange personer, og et stort antall allmennpraktikere var med på planleggingen. Fruktene av slikt arbeid kan måles mange år etterpå.

Avslutning

Som professor emeritus fortsatte Sigurd Humerfelt sitt arbeid i medisinen langt etter pensjonsalder var nådd. Han var tilsynslege, han hadde mange verv i frivillige organisasjoner, og han fulgte levende med i utviklingen på instituttet og i norsk allmennmedisin. Ved instituttets 25 årsjubileum i 1997 var han hedersgjest, og vi vet han gledet seg over utviklingen etter hans tid.

Alle som møtte Sigurd Humerfelt husker hans vitalitet og energi. Men vi husker han også for hans evne til å lytte. Derfor var han alltid i utvikling, alltid villig til å forsøke seg på nye oppgaver, på å lære noe nytt. Denne evnen til å lytte var også noe hans mange pasienter satte stor pris på. I hele sitt lange virke som lege praktiserte Sigurd Humerfelt den form for kommunikasjon i lege-pasientforholdet som vi i dag prøver å lære framtidige leger. Men først og fremst vil vi huske han for hans varme smil og vesen. Sigurd Humerfelt var et raust menneske som ville alle vel. Han var en avholdt og dyktig lege, en inspirerende lærer og en samvittighetsfull forsker. Det er vedmodig at han nå er borte, men vi er glad for at han fikk et langt og aktivt liv. Vi er mange som minnes denne gamle hedersmannen med takknemlighet.

Steinar Hunskår
(f.1956) er professor
i allmennmedisin ved
Universitetet
i Bergen.

Kjell Haug
(f.1948) er professor
i sosialmedisin ved
Universitetet
i Bergen.

